

METODA I ANALIZA CZTERECH WYBRANYCH DO PORÓWNYWANIA WSI W NRD

Na podstawie pracy inż. Waltera Beyera pt. „Methodik und Analyse von Dorfvergleichen“, wyd. przez uniwersytet w Halle w 1955 roku

Ramowym założeniem siedmioletnich badań rodzin wiejskich było porównywanie wsi poprzez specjalnie dobrane wskaźniki statystyczne oraz znalezienie metody, która by pozwoliła na jak najprostsze wykorzystanie powszechnych materiałów statystycznych oraz danych gminnych rad narodowych, GS i innych urzędów.

Porównywanie wsi, podobnie zresztą jak i porównywanie gospodarstw, jest jednym z naukowych środków pomocniczych dla analizy stanu i efektów produkcyjnych na wsi; pozwala jednocześnie uchwycić rezerwy kryjące się w produkcji roślinnej i zwierzęcej, przyczyniając się do pełnego wykorzystania rodzinnej siły roboczej.

Poprzez wieloletnie porównywanie wsi można w dość dokładny sposób zaobserwować ekonomiczny rozwój danego rejonu. Ponadto obserwacje takie pozwalają na doraźne wytyczenie planów produkcyjnych i zróżnicowanie obowiązkowych dostaw dla wsi.

W założeniach porównywań, jak to podaje artykuł, występują elementy charakteryzujące wpływ naturalnych i ekonomicznych czynników na urodzajność ziemi. Główne z nich to:

1. Dane dotyczące urodzajności ziemi,
2. Gleboznawstwo i nawożenie,
3. Inwentarz żywy i jego wyżywienie,
4. Siła robocza,
5. Produkcja towarowa gospodarstw rolnych,
6. Stosunki kredytowe.

Porównane są cztery wsie, z tego trzy wsie A, B, C znajdują się w środkowej

części kraju, wieś D — na górzystym terenie. Wieś A położona jest w pasie równin i posiada przewagę dobrych gleb zbliżonych do typu czarnoziemów. Wieś B ma różnorodne gleby określone w granicach od 17 do 98 (jakość gleby określana tu jest liczbami od 7 do 100). Wieś ta położona jest bliżej miasta. Wsie C i D posiadają gleby gorsze, piaszczyste, a ponadto dużo użytków zielonych i łąk obejmujących od 18—38% użytków rolnych. Pierwsze trzy wsie — to wsie nowozagospodarowanych gospodarstw, wieś podgórska — to wieś stara. We wszystkich badanych wsiach powstały w 1953 roku spółdzielnie produkcyjne obejmujące w poszczególnych wsiach kolejno: 54,1%, 55,2% i 47,4% i 3,1% gospodarstw ogółem.

Materiał służący do porównań wsi pochodzi z dwóch rodzajów źródeł:

1. Z danych statystyki ogólnej i sprawozdawczości.
  - a) materiały corocznych spisów rolnych przeprowadzane na terenie całego kraju w dniu 3.VI i 3.XII oraz spisów ludności przeprowadzanych na dzień 30.VI i 31.XII każdego roku;
  - b) dane sprawozdawcze poszczególnych urzędów, a więc rady narodowej, GS, zlewni mleka, mleczarni, spółdzielni kredytowych itp.
2. Z corocznych lustracji i wywiadów u chłopów.

W związku z tym, że dane do porównań pochodzą z różnych źródeł, w ba-

daniach poszczególnego roku spotykane są różne okresy, a więc:

- rok gospodarczy dla obliczeń inwentarza żywego i użytkowania ziemi;
- rok kalendarzowy dla obliczeń czynnej siły roboczej;
- rok nawozowy, pokrywający się w zasadzie z rokiem gospodarczym, dla obliczenia nakładów siewnych i nawozowych.

Rok nawozowy dzieli się na okres upraw jesiennych i upraw wiosennych.

Statystycznie materiał podzielony jest w podanych zagadnieniach na obowiązujące wskaźniki: podstawowe i dowolnie wybrane wskaźniki szczegółowe¹.

We wskaźnikach podstawowych położony jest nacisk na czystość materiału

¹ Wskaźniki podstawowe ustala się na podstawie statystyki ogólnej i sprawozdawczości urzędów lub instytucji państwowych. Wskaźniki te dają ogólny rzut oka na sytuację w rolnictwie. Wskaźniki szczegółowe, zbie-

i jest ściśle postawiona granica dokładności.

W sposób skrótowy podają wskaźniki, jakimi posługiwano się przy tej metodzie porównywań wsi.

Analiza porównywanych wsi wskazuje na następujące istotne wyniki:

1. Czynniki naturalne wpływające na urodzajność ziemi oddziałują silniej na produkcję wtedy, gdy gospodarstwu brak należytej organizacji przedsiębiorstwa. Wpływ naturalnych czynników rozciąga się nie tylko na użytkowanie ziemi i intensywność gospodarki polowej, lecz również, i to w szczególnej mierze, także na rozmiar i kierunek hodowli. We wsiach, które posiadają dużo użytków zielonych i łąk, stwierdzono sprzyjające warunki do rozwoju hodowli bydła. Wieś C ma 53,6 sztuk dużych bydła na 100 ha użytków rolnych.

rane drogą wywiadów, dają możliwość głębszej analizy procesów zachodzących na wsi oraz dostarczają materiału z dziedziny organizacji wsi i gospodarstw.

Tabl. 1. Obsada inwentarza żywego w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych^a

Wyszczególnienie	A		B		C		D	
	1946	1953	1946	1953	1946	1953	1946	1953
Ogółem	48	68	42	67	36	79	60	76
W tym								
bydło	26	30	24	34	23	54	44	49
trzoda	5	23	4	18	4	17	6	18

^a Przeliczenia poszczególnych rodzajów zwierząt na sztuki duże dokonano według następujących wskaźników:

konie robocze	1,2 sztuki dużych
konie młode	0,75 „ „
krowy	1,0 „ „

maciory i knury	0,3 sztuki	dużej
prosięta do 8 tygodni	0,02 „ „	
warchlaki do 6 miesięcy	0,13 „ „	
tuczniaki	0,25 „ „	
owce, barany, kozy	0,10 „ „	
jagnięta	0,05 „ „	
kozy	0,08 „ „	

Wsię, w których jest dużo użytków zielonych i łąk, mają poza większą obsadą inwentarza również i lepszą jakościowo produkcję. Porównajmy mlecz-

ność krow wsi A (gleby dobre, ale mało użytków zielonych i łąk) ze wsią C (gleby gorsze, ale dużo użytków zielonych i łąk).

Tabl. 2. Mleczność krow

R o k	Roczny udój mleka w kg na 1 krowę	
	wieś A	wieś C
1949	2 458	2 208
1950	2 379	2 676
1951	2 981	3 009
1952	2 848	3 453
1953	2 094	2 817

Również w dziedzinie produkcji roślinnej analiza podaje ciekawe zestawienie efektów produkcyjnych w zależności na przykład od nasilenia opadów w miesiącach wegetacyjnych (lipiec, sierpień). Dla przykładu podajemy plony ziemniaków i buraków cukrowych. We wsi A (gleby dobre) w 1949 roku opady deszczowe w VII i VIII miesiącu wynosiły 61 mm, w 1950 roku — 117 mm; plony ziemniaków w 1949 roku — 90 q/ha, w 1950 roku — 220 q/ha, plony buraków cukrowych w 1949 roku — 105 q/ha, w 1950 roku — 340 q/ha.

Poza wyżej podanymi porównaniami analiza przytacza w tym punkcie szereg wskaźników, które pozwalają na dokładną charakterystykę badanych wsi pod względem geograficznym, gleboznawczym i handlowym. Są to:

- a) długość rocznych opadów w mm,
- b) wysokość rocznych temperatur w C°,
- c) położenie nad poziomem morza,
- d) jakość gleby (jakość gleby określana jest liczbami od 7 do 100),
- e) transport zewnętrzny i wewnętrzny (odległości w km od kolei, spółdzielni itp., odległość pól od zabudowań),
- f) struktura obszarowa gospodarstw danej wsi według następujących grup obszarowych:

do 1 ha
1 — 5 ha
5 — 10 ha
10 — 20 ha
20 — 100 ha

Ponadto wskaźniki szczegółowe ilustrują:

- a) opady w miesiącach wegetacyjnych,
- b) udział ziem lepszych w % użytków rolnych.

II. We wsiach położonych na glebach lekkich — wsie bez użytków zielonych i łąk (wieś A i B) — większość stanowią mocne gospodarstwa buraczane. Gospodarstwa te również starają się rozszerzyć produkcję zwierzęcą, ale nastawiają się nie, tak jak poprzednie gospodarstwa, na hodowlę bydła, lecz na produkcję trzody chlewnej. Podczas gdy w poprzednich wsiach dużą rolę przykładało do obsady bydła, tu obserwuje się zmniejszenie pogłowia bydła, natomiast zauważyć się daje znaczne po-

większenie stanu trzody chlewnej. We wsi A osiąga ono w 1952 roku 27,2 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych, a udział trzody chlewnej wynosi 38,6% ogólnej obsady inwentarza żywego. Przeciętna produkcja trzody chlewnej na ha użytków rolnych wynosi tu 120 kg. Główny kierunek tej produkcji — to tucz.

3. Wzrost ilości inwentarza żywego i rozwój hodowli¹ jest charakterystyczny dla drobnych gospodarstw chłopskich. Dążenie do posiadania dużej ilości inwentarza żywego stwarza w tych gospodarstwach z jednej strony podstawę należytego wykorzystania własnej siły roboczej, z drugiej oddziałują tu takie czynniki, jak wysokie ceny artykułów zwierzęcych i inne korzyści płynące z umów kontraktacyjnych na trzodę chlewną. Ponadto zaznaczyć należy fakt, jaki po wojnie notowano w NRD, mianowicie duże wyniszczenie bydła i wynaturzenie rasowe, a w związku z tym małą specjalizację hodowli. Opracowanie to zwraca szczególną uwagę na opłacalność i oszczędność w produkcji zwierzęcej, a w związku z tym na stopień gospodarności określony przez ilość ubocznych produktów roślinnych wykorzystanych do spasaniania.

Analiza zawiera szereg ciekawych wskaźników statystycznych ilustrujących wyżej omówione zagadnienie. Wśród nich poza wskaźnikiem określającym obsadę inwentarza żywego, o czym już mówiliśmy, dużo miejsca zajmuje zagadnienie żywienia zwierząt, a więc obliczenie:

- a) powierzchni pod pastewnymi liczonej w ha na sztukę żywieniową inwentarza²,
- b) obliczenie wskaźników wykorzystania produkcji roślinnej na żywienie zwierząt według następującego wzoru:

¹ Obserwowany w badanych wsiach.

² Przeliczenie sztuki inwentarza żywieniowego dokonano według następujących wskaźników:

1 „ trzody	= 0,5 szt. żywieniowej
1 „ duża bydła	= 1,0 „ „
1 sztuka duża koni	= 0,1—0,2 szt. żywieniowej

Suma daje obraz intensyfikacji. Jeśli suma jest mniejsza niż 100, gospodarstwo jest prowadzone ekstensywnie,

jeśli wyżej 100 — intensywnie. Stopnie intensywności określone są co 20 (120, 140, 160 itp.).

Wskaźniki intensywności gospodarstw

Wieś	1949	1950	1951	1952	1953
A	88,9	90,4	88,6	93,6	91,0
B	83,0	83,1	87,7	88,0	90,6
C	74,8	76,3	78,3	80,0	80,5
D	70,0	70,5	73,2	75,6	72,9

Do obliczenia siły pociągowej brana są pod uwagę: konie, woły robocze oraz krowy robocze i przeliczone według współczynników.

5. Badane wsie są bardzo zróżnicowane pod względem produkcji, jaką dają na rynek, a w związku z tym pod względem dochodu, jaki przypada rodzinie. W 1952 roku wieś A osiągnęła produkcję towarową wynoszącą 31,4 jednostki zbożowe na ha użytków rolnych, przy tym 9,3 jednostki zbożowe z produkcji buraka cukrowego.

W przeliczeniu produkcji na jednostki zbożowe przyjęto metodę prof. Hoffmanna.

zboża (4 zboża) 1 q = 1 jedn. zbożowa
 buraki cukrowe = 1 " "
 bydło 17 kg = 1 " "
 trzoda 20 kg = 1 " "
 mleko 143 kg = 1 " "
 wełna 2,5 kg = 1 " "

Udział produkcji roślinnej w ogólnej produkcji towarowej waha się około 68%. Tylko we wsi C i D produkcja zwierzęca zajmuje od 71 do 76% w ogólnej produkcji towarowej. W 1952 roku

produkcja roślinna rynkowa wynosi tu około 19 jednostek zbożowych na ha użytków rolnych; stanowi ona 50—60% produkcji rynkowej wsi A nawet w nieurodzajnym roku.

Analiza podaje szereg porównawczych zestawień gospodarstw; na przykład ciekawe jest grupowanie gospodarstw według jakości produkcji, przy ziemiopłodach według wysokości plonów zbóż i ziemniaków, przy zwierzętach brana jest pod uwagę przy grupowaniu wielkość sprzedanej trzody chlewnej i cieląt (dla trzody granice powyżej 100 kg, dla cieląt powyżej 50 kg).

Rozdysponowanie produkcji podane jest w sposób uproszczony tylko dla zbóż i ziemniaków, a mianowicie:

- 1) plony q/ha,
- 2) produkcja rynkowa q/ha ziemi zasianej,
- 3) reszta stanowiąca gospodarcze zużycie liczona jest:
  - a) w % zbioru,
  - b) w q/ha użytków rolnych.

Rozdysponowanie produkcji zbóż i ziemniaków

Wieś A

Wyszczególnienie	1949	1950	1951	1952	1953
Zboża					
plony w q/ha zasiewów	22	33	34	35	31
produkcja rynkowa q/ha zasiewów	14,4	25,9	14,4	22,7	14,5
gospodarcze zużycie w odsetkach zbioru	35,5	21,5	57,6	35,1	53,2
gospodarcze zużycie w q/ha użytków	3,3	3,1	10,0	5,6	6,9
Ziemniaki					
plony w q/ha zasiewów	90	220	210	190	147
produkcja rynkowa q/ha zasiewów	52	77	71	65	56
gospodarcze zużycie w odsetkach zbioru	42,2	65,0	66,4	65,6	62,2
gospodarcze zużycie w q/ha użytków rolnych	3,3	12,9	16,5	14,2	10,8

zbożowe pastewne + okopowe pastewne w % użytków rolnych
sztuki duże na 100 ha użytków rolnych

c) obliczenie słomy w q/sztukę dużą. Tu zaznaczyć należy, że pasze grupowane są według źródła pochodzenia, a więc:

- 1) pasze pochodzące z plonu głównego (zielonki, koniczyna, lucerna i inne motylkowe, buraki pastewne),
- 2) spasany plon uboczny (zboże, buraki cukrowe, międzyplony),
- 3) zakupione pasze treściwe.

a) młodzież bydłęca w sztukach/100 ha użytków rolnych
krowy w sztukach/100 ha użytków rolnych

b) mleko w kg/krowę

ogólny obszar upraw pastewnych/sztukę żywieniową.

4. W rodzinach chłopskich spotykane jest często nieracjonalne wykorzystanie siły roboczej. Przyczyną tego jest najczęściej słabe wyposażenie w techniczne środki produkcji, szachownica gruntów i duże odległości pól od zabudowań, brak siły pociągowej, w wyniku czego zachodzi konieczność użycia krów jako siły pociągowej, co pochłania więcej pracy ludzkiej. Spółdzielczy sposób gospodarowania wykorzystujący wysoką technikę, umożliwiającą racjonalną organizację pracy daje możliwość lepszego wykorzystania siły roboczej, a ponadto zwalnia część tej siły do innych działów gospodarki narodowej.

Ważnym problemem, który tu starano się rozwiązać, jest obliczenie rezerwy siły roboczej znajdującej się w gospodarstwach rolnych.

Przy obliczeniu obsady siły roboczej grupowano ją według charakteru pracy na gospodarstwie rolnym, a więc:

1) zbożowe pastewne w % użytków rolnych
siła robocza/100 ha użytków rolnych

2) okopowe pastewne w % użytków rolnych
siła robocza/100 ha użytków rolnych

Poza tym wyliczane są według metody prof. Błohma liczby ilustrujące intensyfikację gospodarstw. Metoda ta na podstawie bardzo prostych przeliczeń daje możliwość porównywania intensyfikacji gospodarstw.

Do przeliczeń tych bierze się:

Strukturę zasiewów w % oraz inwentarz żywy w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych, mnoży się według współczynników intensyfikacji wynoszących dla:

ziemiopłodów
zboża 0,25 jedn.

Pasze oblicza się w dwóch pierwszych punktach: w ha na sztukę żywieniową, przy paszach zakupionych — w jednostkach zbożowych i markach na sztukę żywieniową bądź ha użytków rolnych.

Ponadto sporo miejsca w analizie zajmują badania produktywności zwierząt, szczególnie bydła. Znajdujemy tu obliczenie produkcji mleka i cieląt według następujących wskaźników:

- 1) czynni właściciele rolni,
- 2) pomagający członkowie rodzin,
- 3) robotnicy miejscy,
- 4) urzędnicy.

Za 1 czynną siłę roboczą liczone 2 400 godzin pracy na gospodarstwie rolnym w roku. Osoby zatrudnione poza gospodarstwem liczone w zależności od czasu *przebywania* poza gospodarstwem rolnym (to dotyczy robotników — osób zatrudnionych stale, jak również i sezonowo poza gospodarstwem). Urzędników nie liczone w ogóle do czynnej siły roboczej na gospodarstwie. Przy pomagających członkach rodzin 1 osoba (przeważnie gospodyni domowa) jest odliczona od czynnej siły roboczej i jest podawana oddzielnie.

Młodzież w wieku 14—16 lat liczona jest jako 0,5 siły roboczej, osoby powyżej 65 lat — 0,3 czynnej siły roboczej.

Ponadto przeprowadzono interesujące przeliczenia, a mianowicie obsada siły roboczej na bardziej pracochłonne ziemniolody, a więc pastewne itp., na przykład:

rośliny strączkowe	0,35 jedn.
ziemniaki	1
kukurydza na ziarno	1
włókniste	
buraki cukrowe i pastewne	1,25
plantacje nasienne	1,0
międzyplony	0,25
rośliny silosowe i inne	0,30
łaki	0,15
pastwiska	0,10
kapusta, szpinak i	
tego typu warzywa	2,0
cebula, tytoń, pomidory	
i tego typu uprawy	2,5

<i>inwentarza żywego</i>		tuczniaki	0,25
konie	0,5 jedn.	owce	0,03
buhaje	0,5	100 kur	0,6
młodzież bydłęca	0,2	Analiza podaje ponadto próbę obliczenia efektywności produkcji według	
krowy	1	niżej podanego wskaźnika:	
maciory z prziętami	0,3		

produkcja globalna w jednostkach zbożowych/ha użytk. rolnych
siła robocza/ha użytków rolnych.

Oprócz wyżej omówionych zagadnień praca ta omawia wpływ zmian, które zaszły po wojnie, na rozwój i sposoby gospodarowania.

Dosyć znamienne ilustruje zmiany, jakie zaszły w badanych wsiach, niżej podane zestawienie.

Ponadto omawiana jest sprawa ruchów gospodarstw, a raczej zmiana właścicieli gospodarstw.

Liczono tu gospodarstwa, które zmieniły właścicieli jeden raz i dwa razy w % nowopowstałych gospodarstw.

Podział ziemi i liczba nowopowstałych gospodarstw

Wyszczególnienie	W i e ś			
	A	B	C	D
Odsetek użytków rolnych danej wsi do podziału	51,3	51,7	100,0	31,4
Z tego podzielono pomiędzy:				
osadników	34,0	13,4	39,6	—
byłych robotników rolnych	53,0	26,3	54,0	20,7
byłych robotników przemysłowych	13,0	18,6	4,2	15,1
zubożałych gospodarzy (bezrolni)	—	21,4	—	61,2
drobnych rolników	—	20,2	0,3	1,0
publiczną własność	—	0,1	1,9	2,0
Liczba gospodarstw nowopowstałych spośród:				
osadników	18	3	9	—
robotników rolnych	30	6	12	5
robotników przemysłowych	8	5	1	3
Liczba gospodarstw upelnorolnionych	—	67	2	—
Przeciętny obszar nowopowstałych gospodarstw w ha	6,80	7,90	9,80	7,50

Zmiana właścicieli gospodarstw

Zmiana	W i e ś			
	A	B	C	D
1 ×	8	2	4	3
2 ×	—	2	1	—
Zlikwidowane gospodarstwa	5	2	2	3
Co stanowi % nowopowstałych gospodarstw	23	57	36	75

Poza tym badany był problem przygotowania rolniczego nowozagospodarowanych rodzin i zarobkowanie w rolnictwie.

Ponadto corocznie badana jest zasobność nowopowstałych gospodarstw w środki produkcji, szczególnie w inwentarz żywy. Dużą wagę przykładają się

Wykształcenie i zarobkowanie w rolnictwie

Wyszczególnienie	A	B	C	D
Posiadający wykształcenie rolnicze w odsetkach ogółu osób w 1951 roku	26	12	64	50
Zarobkujący w rolnictwie w odsetkach ogółu zarobkujących (1950 r.)	46	18	68	73

również do zabudowań, jakie posiadają nowopowstałe gospodarstwa, by w tym kierunku móc poczynić zmiany.

Poza tego typu badaniami prowadzone są w dwóch gospodarstwach w każ-

dej wsi książki rachunkowości rolnej, na podstawie których obliczone są efekty pracy rodziny na gospodarstwie, a więc dochód przypadający na rodzinę. Dochód obliczono w cenach bieżących.

J. Marek